

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Легенчук Сергій Федорович

УДК 657.1(043.3)

**РОЗВИТОК ТЕОРІЇ І МЕТОДОЛОГІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Житомир – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Бутинець Франц Францович,
Житомирський державний
технологічний університет,
директор інституту обліку і фінансів,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Голов Сергій Федорович,
Приватний вищий навчальний заклад
“Міжнародний інститут менеджменту” (МІМ-Київ),
професор кафедри менеджменту та економіки

доктор економічних наук, доцент
Кантаєва Ольга Володимирівна,
Севастопольський інститут банківської справи
Української академії банківської справи
Національного банку України,
завідувач кафедри економіки, обліку і аудиту

доктор економічних наук, професор
Левицька Світлана Олексіївна,
Національний університет “Острозька академія”,
завідувач кафедри математичного моделювання та
інформаційних технологій в економіці

Захист відбудеться “27” жовтня 2011 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.052.01 в Житомирському державному технологічному університеті за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103, ауд. 233.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Житомирського державного технологічного університету за адресою: 10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103.

Автореферат розісланий “20” вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради, д.е.н., проф.

І.В. Замула

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У ХХІ ст. перед вченими постала проблема встановлення пріоритетів подальшого економічного розвитку. Більшістю вітчизняних вчених-економістів основою для розробки стратегії модернізації національної економіки проголошується її орієнтація на постіндустріалізацію або реалізацію “постіндустріальної перспективи”. За таких умов перед бухгалтерським обліком як наукою і практичною діяльністю виникає проблема необхідності адаптації до політики постіндустріалізації в розвитку національної економіки.

Існуюча на сьогодні система бухгалтерського обліку в умовах формування постіндустріальної економіки не забезпечує надання користувачам необхідної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. Про це свідчить як критика існуючої системи обліку з боку внутрішніх та зовнішніх користувачів бухгалтерської інформації, так і критика з боку представників бухгалтерського наукового співтовариства. Така ситуація зумовлює необхідність перегляду теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку для забезпечення його адекватності потребам користувачів бухгалтерської інформації на основі врахування змін, що відбуваються в економічній системі.

У кінці ХХ – початку ХХІ ст. в науковій літературі значна увага приділяється проблемам функціонування економічних систем в постіндустріальному суспільстві. Цьому питанню присвятили праці Д. Белл, А.С. Гальчинський, А.Л. Гапоненко, В.М. Геєць, Дж. Гелбрейт, С.Ю. Глазьев, П. Друкер, С.А. Дятлов, В.Л. Іноземцев, М. Кастельс, О.В. Кендюхов, Г.Б. Клейнер, Л.Г. Мельник, М. Мунтен, Л.А. Мяснікова, І.А. Негодаєв, Дж. Несбіт, С.І. Парінов, Т. Сакайя, В.П. Семиноженко, Е. Тоффлер, Л. Туроу, Ф. Уебстер, Ф. Фукуяма, М.Г. Чумаченко, А.А. Чухно, Ю.В. Яковець.

Про необхідність розробки нової методології бухгалтерського обліку в умовах переходу до постіндустріальної економіки зазначають Д. Андріссен, В.С. Аптон, М.І. Бондар, Р.П. Булига, Ф.Ф. Бутинець, Дж. Гатфрі, С.Ф. Голов, Т.В. Давидюк, Ю. Даум, Р.К. Елліот, В.М. Жук, О.В. Кантаєва, Я.Д. Крупка, С.А. Кузнєцова, С.А. Кузубов, Б. Лев, С.О. Левицька, Н.М. Малюга, В.Б. Моссаковський, Л.В. Нападовська, В.Ф. Палій, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, Р. Рослендер, Р. Тіссен, Л.В. Чижевська, М.М. Шигун, І.Й. Яремко.

Водночас існує ряд невирішених теоретичних і методологічних питань бухгалтерського обліку в умовах переходу до постіндустріальної економіки, а саме: виявлення напрямів і шляхів розвитку науки бухгалтерський облік в постіндустріальній економіці; удосконалення методологічного інструментарію бухгалтерського обліку як науки; тестування елементів бухгалтерської методології на основі врахування економічної сутності об'єктів постіндустріальної економіки; розробка теорії та методології бухгалтерського обліку активів і капіталу зовнішнього середовища підприємства.

Відсутність теоретико-методологічного інструментарію бухгалтерського обліку, адекватного вимогам постіндустріальної економіки, перешкоджає подальшому розвитку бухгалтерського обліку як наукової і практичної діяльності та зумовлює актуальність теми дослідження, постановку мети і завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідницьких робіт Житомирського державного технологічного університету за темою “Розвиток бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в системі корпоративного управління” (номер державної реєстрації 0110U005014) та до плану науково-дослідницьких робіт Національного університету “Львівська політехніка” за темою “Інтелектуальний капітал та інтелектуальні активи підприємства: евальвація, верифікація та екземпфікація” (номер державної реєстрації 0107U007842). В межах наукових програм автором приведено теоретико-методологічні основи бухгалтерського обліку у відповідність до умов постіндустріальної економіки, зокрема, розроблено теорію і методологію бухгалтерського обліку активів і капіталу зовнішнього середовища підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є виявлення напрямів і шляхів розвитку, розробка метатеорії та удосконалення теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки. Для досягнення мети в роботі поставлено завдання:

- обґрунтувати шляхи і напрями подальшого розвитку національної системи бухгалтерського обліку в умовах розвитку постіндустріальної економіки;
- розробити методологічний інструментарій для проведення теоретичного синтезу бухгалтерських знань другого порядку;
- обґрунтувати сутність метатеоретичного рівня бухгалтерського обліку та розробити підходи до побудови метатеорії бухгалтерського обліку;
- проаналізувати особливості та можливості застосування парадигмальної концепції динаміки наукового знання як метатеорії бухгалтерського обліку;
- уточнити сутність і провести тестування елементів бухгалтерської методології на відповідність вимогам постіндустріальної економіки;
- проаналізувати особливості історичного розвитку змістовної теорії бухгалтерського обліку в англійських країнах і в Україні, сформулювати напрями її подальшого розвитку;
- сформулювати подальші напрями розвитку бухгалтерського обліку як науки;
- уточнити структуру теорії бухгалтерського обліку як основної одиниці та найвищої форми узагальнення і систематизації бухгалтерського наукового знання;
- провести науково-обґрунтоване розмежування між теорією, емпірикою та практикою бухгалтерського обліку;
- удосконалити класифікацію існуючих підходів до побудови окремих бухгалтерських наукових теорій;
- удосконалити класифікацію теорій бухгалтерського обліку з урахуванням напрацювань вчених національних й зарубіжних облікових шкіл;

– уточнити предмет бухгалтерського обліку як науки та як виду професійної діяльності у зв'язку з розвитком та необхідністю модифікації системи бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки;

– розвинути теорію та методологію бухгалтерського обліку для підвищення ефективності стратегічного управління підприємством.

Об'єктом дослідження є теорія і методологія бухгалтерського обліку в контексті розвитку постіндустріальної економіки.

Предметом дослідження є закономірності процесу формування та розвитку змістовної теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки.

Гіпотеза дослідження передбачає, що перехід до постіндустріальної економіки зумовлює необхідність адекватної зміни теорії та методології бухгалтерського обліку.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є загальнофілософські та загальнонаукові методи пізнання явищ і процесів у системі бухгалтерського обліку та концепція постіндустріального суспільства. Використання історичного, логічного методів дозволило дослідити еволюцію формування окремих положень й елементів теорії та методології бухгалтерського обліку. Гносеологічний метод застосовано для уточнення та поглиблення змісту понять й категорій у сфері теорії та методології бухгалтерського обліку.

Концепція науково-дослідницьких програм (НДП) І. Лакатоса стала основою для розробки метатеорії бухгалтерського обліку, що дозволило провести тестування відповідності окремих елементів методології бухгалтерського обліку вимогам постіндустріальної економіки. На основі використання підходу В.С. Степіна до структури наукової теорії сформовано підхід до розуміння бухгалтерської теорії, що дозволило розробити її структуру, підходи до побудови та класифікацію змістовних бухгалтерських теорій. Використання моделі розвитку науки як соціального куматоїда М.А. Розова дозволило виявити напрями розвитку науки бухгалтерський облік в постіндустріальній економіці.

Енерго-ентропійний підхід застосовувався для доведення необхідності відображення в обліку складових зовнішнього середовища підприємства. Системний підхід став основою для розробки теорії активів і капіталу зовнішнього середовища підприємства (ТАКЗСП), системно-структурний метод дозволив побудувати класифікацію таких активів. Порівняльно-правовий метод використано для дослідження законодавства у сфері регулювання бухгалтерського обліку. Застосування математико-статистичних методів, експертних оцінок дозволило виявити сучасний стан розвитку теорії та методології бухгалтерського обліку та встановити їх відповідність вимогам постіндустріальної економіки.

Інформаційною базою дослідження є наукові джерела (монографічні праці, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем розвитку теорії і методології бухгалтерського обліку, розвитку постіндустріальної економіки, економічної теорії, філософії науки; матеріали науково-практичних конференцій і

семінарів); офіційні документи (нормативні документи України та країн світу з питань ведення бухгалтерського обліку, офіційні матеріали органів законодавчої та виконавчої влади); статистичні джерела (фінансова й статистична звітність суб'єктів господарювання України); довідкові та інформаційні видання професійних організацій, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку відповідно до умов постіндустріальної економіки шляхом розробки метатеорії бухгалтерського обліку, удосконалення його теорії та методології, побудови загальної системи бухгалтерських наукових знань.

Найбільш вагомими результатами, які характеризують наукову новизну та особистий внесок автора, є:

вперше одержано:

– розуміння науки бухгалтерський облік як соціального куматоїда для удосконалення його фундаментальних основ, що дозволяє провести аналіз бухгалтерського наукового знання на основі групування новацій (нові методи і засоби дослідження; нові виокремлені та нові створені об'єкти), що виникають в бухгалтерській науці;

– підхід до розуміння метатеорії бухгалтерського обліку як концепції динаміки бухгалтерського наукового знання, що дозволило побудувати метатеорію бухгалтерського обліку на основі концепції науково-дослідницьких програм І. Лакатоса, яка дозволяє прослідкувати розвиток науки бухгалтерський облік з урахуванням соціокультурного динамізму облікової системи і різноманітних зовнішніх факторів, що впливають на неї;

– структуру подвійної науково-дослідницької програми (ПНДП) бухгалтерського обліку, використання якої передбачає, що у випадку появи бухгалтерських аномалій слід змінювати складові позитивної евристики захисного поясу програми (фундаментальні положення складання фінансової звітності; основоположні принципи оцінки об'єктів; принципи організації застосування елементів захисного поясу програми), а не складові її жорсткого ядра (рахунки, подвійний запис, баланс, інвентаризація, документування) та його негативної евристики (періодичність, відокремленість підприємства, універсальний (грошовий) вимірник), що дозволило привести складові бухгалтерської методології у відповідність умовам постіндустріальної економіки;

– теорію та методологію бухгалтерського обліку активів і капіталу зовнішнього середовища підприємства з урахуванням модифікованих елементів ПНДП, що дозволяє підвищити ефективність стратегічного управління підприємством.

удосконалено:

– загальнотеоретичну структуру бухгалтерського обліку, яка є сукупністю метатеорії та різнорівневих змістовних теорій бухгалтерського обліку, що дозволяє побудувати єдину систему бухгалтерських наукових знань і створює можливість прогнозування розвитку фундаментальних теорій бухгалтерського обліку;

– модель розвитку бухгалтерського обліку в постіндустріальній економіці через окреслення подальших напрямів його розвитку: орієнтацію на потреби постіндустріальної економіки; врахування розробленої загальнотеоретичної структури; розгляд науки бухгалтерський облік на основі моделі науки як соціального куматоїда. Використання моделі дозволило виділити такі шляхи розвитку обліку як науки і практики в постіндустріальній економіці: розгляд метатеорії бухгалтерського обліку як НДП; тестування методів та принципів бухгалтерського обліку на відповідність вимогам постіндустріальної економіки та їх адекватна модифікація; розуміння теорії бухгалтерського обліку як окремої наукової теорії; розробка ТАКЗСП;

– класифікацію парадигм бухгалтерського обліку, що дозволило систематизувати підходи до використання парадигмальної концепції динаміки наукового знання Т.С. Куна як метатеорії бухгалтерського обліку та довести суперечність підходів до виділення парадигм, які використовуються вітчизняними дослідниками (“радянський”, формаційний, цивілізаційний), сутності парадигмальної концепції Т.С. Куна внаслідок невідповідності таким її характерним рисам як некумулятивність і неспіввимірність, що зумовлює обмеженість застосування концепції парадигм як бухгалтерської метатеорії;

– концептуальні основи бухгалтерського обліку в частині уточнення принципів обачності (консерватизму) (розроблено модель використання принципу консерватизму в бухгалтерському обліку; уточнено класифікацію консерватизму в бухгалтерському обліку), превалювання сутності над формою (виділено підходи до розуміння концепції превалювання сутності над формою та можливі варіанти зміни економічної сутності), безперервності (виділено базові положення концепції безперервності), історичної (фактичної) собівартості (розкрито порядок формування “арифметичної вартості” в бухгалтерському балансі; виділено переваги та напрями критики застосування історичної оцінки), що підвищує якість облікової інформації;

– класифікацію підходів до побудови бухгалтерських наукових теорій: філософські (дедуктивний (гіпотетико-дедуктивний, аксіоматико-дедуктивний, генетичний), індуктивний, ідеографічний, еkleктичний) та бухгалтерські (соціологічний (етичний), економічний, ситуаційний, біхевіористичний, прогнозний, підхід управлінських моделей, підхід інформаційної економіки, еkleктичний), що сприяє подальшому розвитку бухгалтерського обліку як науки;

– класифікацію теорій бухгалтерського обліку за такими ознаками: за аспектами бухгалтерської мови; виходячи із зіставлення фактів і цінностей; за філософськими підходами до побудови теорії; за інструменталістським підходом до побудови теорії; за рівнями теорії; за сферою поширення, а також змішану класифікацію теорій бухгалтерського обліку за об’єктно-методологічною ознакою, що полегшує порівняльне вивчення змістовних бухгалтерських теорій;

дістало подальший розвиток:

– удосконалення періодизації розвитку теорії бухгалтерського обліку в англійських країнах, що дозволило визначити бухгалтерські теорії, які

розробляються англо-американськими вченими на сучасному етапі, прослідкувати їх вплив на процес міжнародної стандартизації бухгалтерського обліку та виявити теорії, покладені в основу національної бухгалтерської доктрини;

– виділення підходів до приведення теорії і методології бухгалтерського обліку до потреб постіндустріальної економіки (розробка деталізованих методик бухгалтерського обліку об'єктів постіндустріальної економіки; модернізація існуючої чи розробка нової бухгалтерської методології на основі врахування вимог постіндустріальної економіки; використання міждисциплінарних і трансдисциплінарних методів наукових досліджень), впровадження яких підвищує ефективність реформування НСБО;

– тестування елементів бухгалтерської методології на відповідність умовам постіндустріальної економіки, що дозволило виявити ті елементи, що повинні бути модифіковані (принцип консерватизму (обачності), принцип безперервності, принцип історичної (фактичної) собівартості) та запропонувати удосконалені принципи бухгалтерського обліку (принцип обачності на основі концепції ризику, диференційований принцип безперервності, принцип релевантного оцінювання);

– проведення розмежування між теорією, емпірикою та практикою бухгалтерського обліку, що дозволило перенести розгляд всіх проблем, що виникають у сфері змістовної теорії бухгалтерського обліку в площину трьох смислових пар: “теорія-практика”, “теорія-емпірика” та “емпірика-практика”;

– уточнення предмету бухгалтерського обліку як науки (закономірності розвитку метаметодології (моделей динаміки бухгалтерського наукового знання) та методології бухгалтерського обліку (принципів, методів і прийомів)) та як виду професійної діяльності (об'єкт – внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства, як сукупність фактів господарського життя, а предмет – інформація, необхідна для прийняття управлінських рішень) з метою забезпечення відповідності системи бухгалтерського обліку вимогам користувачів інформації;

– удосконалення термінологічного апарату бухгалтерського обліку шляхом уточнення і введення понять зі сфери теорії (загальнотеоретична структура бухгалтерського обліку, метатеорія бухгалтерського обліку, парадигма бухгалтерського обліку, ПНДП бухгалтерського обліку, теорія бухгалтерського обліку, бухгалтерська доктрина, ТАКЗСП, бухгалтерська наукова аномалія) та методології бухгалтерського обліку (принцип обачності на основі концепції ризику; диференційований принцип безперервності, принцип релевантного оцінювання), а також ТАКЗСП (актив зовнішнього середовища (АЗС) (екологічний, маркетинговий, соціальний), капітал зовнішнього середовища (КЗС), зміна корисності АЗС, контрольована частина АЗС, неконтрольована частина АЗС), що сприяє розвитку бухгалтерського наукового пізнання.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані у дисертації висновки та рекомендації можуть використовуватись для подальшого розвитку теоретичних й емпіричних досліджень у сфері бухгалтерського обліку. Розроблені теоретико-методологічні положення бухгалтерському обліку АЗС і КЗС

забезпечують прогресивність ПНДП бухгалтерського обліку шляхом можливості пояснення та передбачення нових фактів, що виникають перед бухгалтерським обліком, одним із яких виступає зовнішнє середовище підприємства.

Метатеоретичні, теоретико-методологічні та практичні положення дисертаційної роботи реалізовані в конкретних розробках, придатних до використання суб'єктами господарювання різних організаційно-правових форм і видів діяльності, в роботі консалтингових компаній, професійних організацій, у вищих навчальних закладах, а саме:

– рекомендації з розробки моделі розвитку бухгалтерського обліку в умовах розвитку постіндустріальної економіки, уточнення принципів ведення бухгалтерського обліку, розробки теорії та методології бухгалтерського обліку активів зовнішнього середовища (Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, довідка № 48 від 21.03.2011 р.);

– рекомендації щодо розробки метатеорії і метамоделі бухгалтерського обліку, удосконалення принципів і термінологічного апарату бухгалтерського обліку, розробка класифікації теорій бухгалтерського обліку, бухгалтерських парадигм, консерватизму в бухгалтерському обліку (Громадське об'єднання сертифікованих бухгалтерів і аудиторів (м. Мінськ, Республіка Білорусь), довідка № 54/12-77 від 03.02.2010 р.);

– рекомендації щодо розробки методики бухгалтерського відображення складових клієнтського капіталу для формування показників фінансової звітності підприємств (Головне управління статистики у Житомирській області Державного Комітету статистики України, довідка № 04/2-29/70 від 01.04.2011 р.);

– методичні рекомендації щодо надання консалтингових послуг з моделювання процесів бухгалтерського обліку та формування ефективних інформаційних потоків щодо активів зовнішнього середовища (Консалтингова фірма ТОВ “ЦІК “Профі-семінар”, довідка № 1 від 14.01.2011 р.);

– моделювання процесу оцінки торгових марок на основі застосування доходного підходу; рекомендації для створення системи фінансових та нефінансових показників; форми внутрішньої звітності для відображення внутрішньостворених торгових марок (Консалтингова компанія “BusinessAid”, довідка № 27 від 25.11.2010 р.);

– рекомендації щодо бухгалтерського відображення та оцінки активів зовнішнього середовища (порядок визнання та класифікація активів зовнішнього середовища; робочий план рахунків в частині операцій, що стосуються активів зовнішнього середовища; підхід до оцінки активів зовнішнього середовища; система деталізованих фінансових та нефінансових показників, що характеризують силу активу зовнішнього середовища; удосконалена фінансова звітність в частині активів зовнішнього середовища) для забезпечення необхідною інформацією керівництва підприємства при реалізації маркетингової політики (ПАТ “Житомирський маслозавод”, довідка № 233 від 11.03.2011 р.);

– рекомендації щодо удосконалення робочого плану рахунків про

клієнтський капітал підприємства та підходів до оцінки окремих його об'єктів (ТОВ “Поліссяпродторг”, довідка № 98 від 02.07.2010 р.);

– розроблені програми та навчально-методичне забезпечення дисциплін “Бухгалтерський облік (загальна теорія)”, “Фінансовий облік І”, “Фінансовий облік ІІ”, “Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах”, “Інтелектуальна власність”, “Управлінські інформаційні системи в аналізі і аудиті”, “Наукові дослідження в бухгалтерському обліку”, “Теорія бухгалтерського обліку”, “Бухгалтерський облік і прийняття рішень”, “Міжнародні стандарти в бухгалтерському обліку”, “Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті” (навчальний процес Львівської комерційної академії, довідка № 1261/01-1.08 від 16.12.2010 р.; навчальний процес Житомирського державного технологічного університету, довідка № 44-45/1213 від 05.10.2010 р.; навчальний процес кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Південного Федерального університету (Російська Федерація), довідка № 0109/2010 від 22.12.2010 р.; навчальний процес Закарпатського державного університету, довідка № 73/01-19 від 21.01.2011 р.).

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові результати, що містяться в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використані ідеї та пропозиції, що є результатом індивідуальної праці здобувача. Внесок автора у праці, опубліковані у співавторстві, наведено у переліку основних публікацій за темою дисертації [3-6, 14, 30, 32, 38, 50, 64-67].

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, викладені в дисертації, доповідалися, обговорювалися та одержали позитивну оцінку на 23 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та форумах, що відображено в публікаціях [41-63].

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 70 працях, у тому числі: 6 монографіях (2 – одноосібні і 4 – у співавторстві); 34 статтях у фахових виданнях; 23 тезах і текстах виступів на конференціях і форумах; 7 – в інших виданнях (з них 2 – підручники з грифом МОН України). Загальний обсяг публікацій, які належать особисто здобувачу, становить 92,13 друк. арк. Публікації повною мірою відображають основні результати дисертації.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 410 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 64 таблиці на 31 сторінці, 75 рисунків на 27 сторінках і 40 додатків, розміщених на 112 сторінках. Список використаних джерел нараховує 691 найменування і розміщений на 65 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито значимість дослідження для розвитку науки і практики, відображено зв'язок теми з науковими планами і програмами, визначено мету і завдання дослідження. Сформульовано об'єкт і предмет дослідження, робочу гіпотезу, надано

характеристику методів дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, вказано характер апробації й здійснені публікації за результатами дослідження, особистий внесок здобувача.

У першому розділі **“Бухгалтерський облік в постіндустріальній економіці: сучасний стан і напрями розвитку”** досліджено особливості застосування цивілізаційного підходу в бухгалтерському обліку, виявлено тенденції розвитку бухгалтерського обліку в постіндустріальній економіці, розроблено його загальнотеоретичну структуру, запропоновано загальний підхід та виділено можливі новації розвитку бухгалтерського обліку як науки в постіндустріальній економіці.

На сьогодні цивілізація знаходиться у перехідній стадії, що характеризується глибинними змінами суспільного розвитку, відбувається формування постіндустріального суспільства, набуває визначальних рис постіндустріальна економіка. Разом з тим спостерігається системна теоретико-методологічна криза бухгалтерського обліку, оскільки облік як наука не володіє теорією і методологією, яка є повною мірою адекватною вимогам сучасності. Це зумовлює необхідність перегляду його теоретико-методологічних цінностей, які втрачають свою значимість через неспроможність адаптації до змін суспільно-економічного розвитку.

Проведений аналіз поглядів дослідників щодо удосконалення бухгалтерського обліку відповідно до потреб постіндустріальної економіки дозволив виділити три підходи (табл. 1).

Таблиця 1. Підходи до удосконалення бухгалтерського обліку відповідно до потреб постіндустріальної економіки та шляхи їх розвитку

<i>№ з/п</i>	<i>ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДХОДУ</i>	<i>ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПІДХОДУ</i>
1	Включення до складу об'єктів бухгалтерського обліку або виокремлення зі складу існуючих об'єктів нових об'єктів постіндустріальної економіки (інтелектуальний капітал, об'єкти зовнішнього середовища підприємства)	Розробка деталізованих методик бухгалтерського обліку окремих складових інтелектуального капіталу, оскільки їх специфічність унеможливує побудову загального підходу до його бухгалтерського відображення
2	Розробка нової цілісної або окремої методології (наприклад, постіндустріальної або інформаційної парадигми обліку)	Наближення до сутності парадигмального підходу, як моделі динаміки наукового знання у філософії науки
3	Використання нових міждисциплінарних і трансдисциплінарних методів дослідження для підвищення якісного рівня бухгалтерської науки шляхом виокремлення нових сфер досліджень	Популяризація та підтримка міждисциплінарних і трансдисциплінарних підходів при здійсненні бухгалтерських наукових досліджень

Застосування наведених підходів в дослідженнях забезпечує орієнтацію в розвитку бухгалтерського обліку на вимоги постіндустріальної економіки.

Однією із проблем, що потребують нагального вирішення, є визначення місця бухгалтерського обліку в системі наукового знання, обґрунтування його

наукового статусу, встановлення напрямів наукових пошуків, які зможуть підсилити значимість наукового статусу обліку. Це зумовлюється його теоретичною і методологічною недосконалістю, недостатньою теоретизацією методології, системною розпорошеністю, низькою точністю бухгалтерського наукового знання. Необхідність наявності у бухгалтерського обліку наукового статусу пояснюється тим, що в умовах соціокультурної динаміки відбувається зміна вимог користувачів бухгалтерської інформації, для забезпечення реалізації яких облік повинен мати розвинені фундаментальні основи.

Для встановлення загальних напрямів розвитку фундаментальних основ обліку запропоновано використовувати модель науки як соціального куматоїда, яка передбачає постійну реалізацію двох типів програм – дослідницьких і колекторських, що є критерієм поділу всіх новацій в бухгалтерському обліку на:

1) новації, що стосуються виникнення нових методів і засобів дослідження, які дозволяють під новим кутом зору подивитись на існуючі об'єкти обліку та запропонувати нові шляхи до вирішення існуючих облікових проблем;

2) новації, що передбачають відкриття нових напрямів та об'єктів дослідження, для вивчення яких використовуються наявні у складі системи обліку елементи та існуючі теоретичні уявлення. У складі таких новацій виділено дві підгрупи: нові об'єкти, які були виокремлені зі складу існуючих об'єктів бухгалтерського обліку (нові виокремлені об'єкти); нові об'єкти, які раніше не включались до складу об'єктів бухгалтерського обліку (нові створені об'єкти).

Сучасний етап розвитку наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку в Україні характеризується недостатністю узагальнюючих робіт, в яких підводились би підсумки теоретичних і емпіричних досягнень. Для вирішення даної проблеми необхідним є проведення теоретичної інтеграції шляхом побудови загальнотеоретичної структури бухгалтерського обліку, що складає теоретичний рівень науки бухгалтерський облік (рис. 1).

де T₁, T₂ ... T_n – теорії бухгалтерського обліку, як окремі наукові теорії

Рис. 1. Загальнотеоретична структура бухгалтерського обліку

Виходячи із обраного предмета дослідження, в роботі розглядається змістовна теорія бухгалтерського обліку, для якої загальнотеоретична структура бухгалтерського обліку – це сукупність метатеорії та різнорівневих змістовних

теорій бухгалтерського обліку, що дозволяє побудувати єдину систему бухгалтерських наукових знань і створює можливість прогнозування розвитку фундаментальних бухгалтерських теорій.

На основі поєднання виділених напрямів розвитку бухгалтерського обліку (орієнтація на вимоги постіндустріальної економіки; розгляд науки бухгалтерський облік як соціального куматоїда; побудова загальнотеоретичної структури бухгалтерського обліку) розроблено концептуальну модель дослідження розвитку теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки (табл. 2).

Таблиця 2. Концептуальна модель дослідження розвитку теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки

<i>ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА</i>	<i>НАУКА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК СОЦІАЛЬНИЙ КУМАТОЇД</i>	
	<i>Методи і засоби</i>	<i>Об'єкти</i>
<i>СТРУКТУРА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ</i> <i>Мета-теоретичний рівень</i>	Розуміння метатеорії бухгалтерського обліку як науково-дослідницької програми	Тестування методології бухгалтерського обліку на відповідність вимогам постіндустріальної економіки
<i>Теоретичний рівень (змістовної теорії)</i>	Розуміння теорії бухгалтерського обліку як окремої наукової теорії	Розробка ТАКЗСП

Використання концептуальної моделі дозволяє забезпечити послідовність дослідження особливостей розвитку та удосконалення бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки, сприяє реалізації доктрини “випереджаючого розвитку”, яка дозволяє досягти національних цілей розвитку і рівноправної інтеграції у світогосподарську систему для України.

У другому розділі “**Метатеоретичний рівень бухгалтерського обліку: проблеми та шляхи розвитку**” розглянуто сутність і шляхи побудови метатеорії бухгалтерського обліку, виділено особливості та проведено аналіз можливості застосування парадигмальної концепції наукових змін як метатеорії бухгалтерського обліку, розроблено метатеорію бухгалтерського обліку на основі концепції науково-дослідницьких програм І. Лакатоса.

Розвиток бухгалтерського обліку пов'язаний з розвитком його наукових теорій, для опису концептуально-аксіоматичної структури яких необхідно є побудова метатеорії бухгалтерського обліку. Обґрунтовано можливість та необхідність побудови метатеорії бухгалтерського обліку як науки на основі постпозитивістських концепцій наукових змін, застосування яких дозволяє прослідкувати розвиток його науки з урахуванням динаміки бухгалтерських наукових знань, залучаючи різноманітні зовнішні, по відношенню до структури обліку, фактори (історичні, психологічні, соціокультурні). Запропоновано розглядати метатеорію бухгалтерського обліку як множину висловлювань (метатеоретичні концепції і моделі) щодо теорій бухгалтерського обліку, яка забезпечує реконструкцію теоретичних облікових цінностей (принципів,

методів), реорганізацію наукових знань у сфері бухгалтерського обліку.

Починаючи з другої половини ХХ ст., у зв'язку з оприлюдненням теорії Т.С. Куна, для розробки метатеорії бухгалтерському обліку застосовується парадигмальна концепція. Під парадигмою бухгалтерського обліку слід розуміти метатеоретичну конструкцію, яка складається з символічних узагальнень, що формують формальний апарат і мову бухгалтерського обліку як науки, метафізичних елементів, які визначають фундаментальні методологічні принципи бухгалтерського обліку як науки, бухгалтерських цінностей, які встановлюють ідеали та норми побудови бухгалтерського наукового знання, зразкових дослідницьких результатів, які є вирішеннями конкретних проблем у сфері бухгалтерського обліку.

Розроблено класифікацію існуючих бухгалтерських парадигм (рис. 2).

Рис. 2. Парадигмальні класифікації бухгалтерського обліку

Провівши аналіз правомірності застосування концепції парадигм Т.С. Куна у найпоширеніших підходах до виділення парадигм, що використовуються вітчизняними вченими ("радянський", цивілізаційний, формаційний), встановлено їх суперечність даній концепції внаслідок невідповідності таким її характерним рисам як некумулятивність і неспіввимірність. Це зумовлює неможливість її використання для розробки бухгалтерської метатеорії.

Для розробки метатеорії бухгалтерського обліку, що дозволить забезпечити аналіз динаміки бухгалтерського наукового знання, запропоновано використовувати концепцію НДП І. Лакатоса, оскільки розвиток бухгалтерського обліку переважно відбувався раціонально та еволюційно, а не на основі некумулятивності та неспіввимірності – характеристиках парадигмальної концепції. НДП складається з ядра, негативної евристики, захисного поясу і позитивної евристики.

В основу виділення видів НДП бухгалтерського обліку покладено вид запису, що дозволило виділити одинарну, подвійну, потрійну та четверну НДП, які перебувають у прогресивному стані до тих пір, доки вони задовольняють існуючим вимогам, які висувуються користувачами бухгалтерської інформації.

Основа сучасної НСБО складає ПНДП бухгалтерського обліку, дворівневу структуру якої представлено на рис. 3 і рис. 4.

ЖОРСТКЕ ЯДРО ПНДП		
<i>Онтологічні елементи ПНДП бухгалтерського обліку</i>		
Рахунки	Подвійний запис	Баланс
<i>Процедурні елементи жорсткого ядра ПНДП, що забезпечують ідентифікацію і фіксацію ФГЖ</i>		
Інвентаризація	Документування	
НЕГАТИВНА ЕВРИСТИКА ПНДП		
<i>Загальносистемні умови (принципи) ідентифікації і фіксації ФГЖ</i>		
Періодичність	Відокремленість підприємства	Універсальний (грошовий) вимірник

Рис. 3. Структура жорсткого ядра ПНДП бухгалтерського обліку

Негативна евристика застерігає вчених-бухгалтерів від тих шляхів, яких слід уникати: 1) бухгалтерський облік не повинен вестись тотально (в розумінні концепції Е. Шмаленбаха); 2) в бухгалтерському обліку не повинно відображатись майно власників підприємства; 3) в бухгалтерському обліку для вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій не повинні використовуватись різноманітні грошові одиниці.

ЗАХИСНИЙ ПОЯС ПНДП	
Звітність	Оцінка
ПОЗИТИВНА ЕВРИСТИКА ПНДП	
<i>Фундаментальні положення складання фінансової звітності</i>	<i>Основоположні принципи оцінки об'єктів</i>
Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат	Консерватизму (обачності) Безперервності діяльності
Принцип повного висвітлення	Історичної (фактичної) собівартості
<i>Принципи організації застосування елементів захисного поясу</i>	
Принцип послідовності	
Принцип превалювання сутності над формою	

Рис. 4. Структура захисного поясу ПНДП бухгалтерського обліку

При виникненні даних, що загрожують спростуванню положень ядра ПНДП бухгалтерського обліку, слід модифікувати складові її позитивної евристики, що забезпечить тимчасове узгодження ядра ПНДП з існуючими бухгалтерськими аномаліями.

Розробка метатеорії бухгалтерського обліку на основі концепції НДП І. Лакатоса дозволила провести тестування бухгалтерської методології на відповідність вимогам постіндустріальної економіки, зокрема, виявити складові змістовної теорії бухгалтерського обліку, які залишаються без змін (елементи жорсткого ядра та негативної евристики), і складові, які зникають або модифікуються в умовах переходу до постіндустріальної економіки (елементи захисного поясу та позитивної евристики).

У третьому розділі “**Розвиток принципів бухгалтерського обліку в постіндустріальній економіці**” досліджено сутність та особливості модифікації принципів оцінки, звітності та принципів організації застосування елементів захисного поясу як складової ПНДП в умовах цивілізаційних змін.

Виходячи із структури ПНДП, в умовах переходу до постіндустріальної економіки можуть бути модифіковані основоположні принципи оцінки об'єктів, фундаментальні положення складання фінансової звітності, принципи організації застосування елементів захисного поясу.

Одним із основних принципів оцінки об'єктів обліку є *принцип консерватизму (обачності)*. Запропоновано класифікацію консерватизму в бухгалтерському обліку (рис. 5).

Рис. 5. Класифікація консерватизму в бухгалтерському обліку

Існує два типи консерватизму, що проявляється в бухгалтерському обліку: обліковий консерватизм і консерватизм сприйняття облікової інформації. У складі облікового консерватизму виділено дві групи напрямів прояву – за видами концепцій (балансовий, доходний, консерватизм визнання) та за інститутами здійснення (реалізується через нормативне регулювання обліку і через інститут професійного судження бухгалтера).

Враховуючи існуючі критичні заяви дослідників проти застосування принципу консерватизму, а також критику застосування справедливої вартості, запропоновано підхід до застосування принципу консерватизму при виборі методів обліку, що базується на концепції ризику Ф. Найта. За таким підходом вибір методу обліку з наявного переліку має бути обґрунтований достовірністю відображення інформації про об'єкт, тобто залежно від ступеня визначеності щодо об'єкта обліку, відносно якого обирається цей метод.

Принцип безперервності складається з трьох основних положень: 1) існує два варіанти діяльності – безперервна та діяльність, що не є безперервною (діяльність звужується або припиняється), залежно від яких має використовуватись різна оцінка для активів і зобов'язань; 2) при безперервній діяльності для активів і зобов'язань нормальною є історична оцінка; 3) при діяльності, яка не є безперервною для активів і зобов'язань нормальною є ліквідаційна оцінка.

На сьогодні дослідники критикують як логіку і сутність самого принципу, так і окремі випадки його застосування в системі бухгалтерського обліку,

вказують на його суперечливість у співвідношенні з іншими принципами. Для забезпечення відповідності принципу безперервності потребам користувачів бухгалтерської інформації в постіндустріальній економіці запропоновано здійснювати його диференціацію для двох видів активів:

– при оцінці активів, для яких оцінка на основі додавання витрат є нормальною та співпадає з їх цінністю, використовувати історичну оцінку;

– при оцінці активів, для яких оцінка на основі додавання витрат не є нормальною, використовувати ту оцінку, яка відображає їх цінність (економічну сутність).

Принцип *історичної (фактичної) собівартості* є однією із визначальних характеристик позитивної евристики ПНДП, без якої уявлення про існування системи обліку в тому стані, в якому її можна спостерігати сьогодні, були б неможливі. Це обґрунтовується часовою орієнтацією предмету бухгалтерського обліку на минуле. Внаслідок цього бухгалтерський облік виступає системою, яка має адитивні характеристики, що дозволяють застосовувати метод оцінки на основі історичних витрат.

Перевагами застосування історичної оцінки в бухгалтерському обліку є: простота використання, що не потребує застосування складного математичного апарату; високий рівень об'єктивності та надійності, оскільки така оцінка проводиться відносно подій, що вже відбулись, та можуть бути документально підтверджені; позбавляє систему обліку від прогностичних та ймовірних показників; замикає ланцюг створення “арифметичної вартості” в системі бухгалтерського обліку (від моменту виникнення ФГЖ – до складання балансу).

На сьогодні існують такі напрями критики принципу: неможливість адекватного відображення прибутку та вартості активів підприємства під час зміни цінних рівнів; неможливість відображення цінності активу на основі понесених на його одержання витрат; суперечність із принципом обачності (консерватизму); невідповідність окремим релігійним канонам.

В національних П(С)БО та в міжнародних доктринах IAS/IFRS та GAAP US застосовується змішана модель оцінки, що передбачає використання набору оцінок залежно від виду активу та окремих ситуацій, де така оцінка застосовується. Внаслідок цього в бухгалтерському обліку можливі такі варіанти подальшого використання оцінки за історичною вартістю: 1) ведення обліку лише на основі історичної вартості; 2) паралельне (подвійне) ведення обліку на основі історичної вартості та ведення обліку на основі альтернативних методів оцінки; 3) застосування змішаного варіанту – одночасне ведення обліку на основі історичної вартості та інших альтернативних методів оцінки. Враховуючи неможливість повної відмови від використання історичної вартості, внаслідок можливого знищення більшості елементів позитивної евристики ПНДП, обґрунтовано доцільність застосування третього варіанту оцінки.

Запропоновано модифікувати принцип історичної собівартості в принцип релевантного оцінювання, який визначає, що пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи із їх економічної сутності. Використання економічної

сутності означає, що при виборі методу оцінки слід виходити із того, наскільки даний метод дозволяє відобразити цінність активу для підприємства. Для забезпечення правдивого та справедливого погляду відносно об'єктів, що відображаються у фінансовій звітності, слід використовувати змішану модель оцінки, використання якої обґрунтовується принципом релевантного оцінювання.

В умовах переходу до постіндустріальної економіки *принцип нарахування* не потребує модифікації, що пов'язано з тим, що ведення бухгалтерського обліку на основі принципу нарахування включає судження про майбутні грошові потоки. Таким чином його використання забезпечує надання необхідної бухгалтерської інформації, яка має прогностичну здатність.

Принцип *повного висвітлення* не модифікується, проте має визначальну роль в побудові системи бухгалтерського обліку, орієнтованій на “постіндустріального користувача”, оскільки у фінансовій звітності слід відображати всю інформацію про об'єкти постіндустріальної економіки (про об'єкти, які вже відображаються в обліку (у складі витрат), однак не визнаються активами (людський та клієнтський капітал); про об'єкти, які не охоплюються системою бухгалтерського спостереження (капітал зовнішнього середовища)).

Виділено два підходи до реалізації *принципу превалювання сутності над формою*: на рівні бухгалтерських стандартів і на рівні професійного судження бухгалтера.

За першим підходом під юридичною формою слід розуміти законодавство в широкому розумінні (цивільне, господарське), яке не стосується бухгалтерського законодавства. В такому випадку бухгалтерське законодавство, що регламентує процес ведення обліку, є економічною сутністю, яка має знайти відображення в бухгалтерському обліку при її невідповідності законодавству. Виходячи з такого підходу, розробники стандартів впровадили положення, що впливають із даного принципу, до складу бухгалтерських стандартів відносно таких об'єктів як: фінансова оренда, фінансові інструменти, частка активів і зобов'язань в спільному підприємстві, цілісні та часткові об'єкти бухгалтерського обліку, відображення комплексних активів, відображення окремих частин складових активів, боргові цінні папери, дохід.

За другим підходом під юридичною формою слід розуміти П(С)БО. За таким підходом рішення бухгалтера або його професійне судження є економічною сутністю, яка має відобразитися в бухгалтерському обліку при її невідповідності П(С)БО. Існує два можливих варіанти реалізації другого підходу: 1) виникає при наявності альтернативних варіантів, передбачених в П(С)БО – альтернативних елементів бухгалтерської методології, використання яких прописується в наказі про облікову політику підприємства (наприклад, методи нарахування амортизації); 2) передбачає прийняття рішення бухгалтером на основі принципу превалювання сутності над формою, однак яке не відповідає бухгалтерському законодавству.

Існування критики дослідників щодо застосування принципу превалювання сутності над формою (необхідність його “переведення” зі складу принципів до складу інших теоретичних конструкцій; неможливість і нездатність застосування

принципу на практиці; критика логіки та сутності застосування принципу) зумовило необхідність перегляду його місця у складі методології бухгалтерського обліку. Обґрунтовано недоцільність модифікації принципу превалювання сутності над формою в умовах постіндустріальної економіки та визначено його особливу роль відносно об'єктів постіндустріальної економіки. Це зумовлено тим, що деякі положення бухгалтерських стандартів, які є юридичною формою, не відображають господарські операції з клієнтським і людським капіталом підприємства, що характерні для підприємств постіндустріальної економіки.

Принцип послідовності слід розглядати у вузькому розумінні як послідовність облікової політики. В умовах розвитку бухгалтерського обліку, що відповідає вимогам постіндустріальної економіки, він залишається без змін та не має особливо значущої ролі, оскільки не зачіпає сутнісних характеристик об'єктів постіндустріальної економіки.

Впровадження модифікованих принципів до складу НСБО сприятиме забезпеченню її відповідності вимогам користувачів бухгалтерської інформації в умовах постіндустріальної економіки.

У четвертому розділі “**Змістовна теорія бухгалтерського обліку: проблеми та шляхи розвитку**” представлено дослідження історичних аспектів, сучасного стану та напрямів розвитку змістовної теорії бухгалтерського обліку, структури наукової теорії, виявлено критерії демаркації між теорією, емпірикою та практикою бухгалтерського обліку, сформульовано підходи до побудови та розроблено класифікацію бухгалтерських теорій.

Для встановлення напрямів розвитку бухгалтерського обліку в Україні необхідною є розробка періодизації розвитку бухгалтерського обліку в англійських країнах, які відіграли визначальну роль при формуванні доктрин IAS/IFRS та GAAP US (табл. 3).

Таблиця 3. Періодизація розвитку теорії бухгалтерського обліку в англійських країнах

<i>№ з/п</i>	<i>ЕТАП / ПІДЕТАП / СТАДІЯ РОЗВИТКУ</i>		
1	<i>Початковий</i> (середина XIX ст. – 1900 рр.)		
2	<i>Докласичний</i> (1900-1920 рр.)		
3	<i>Класичний</i> (1920-1960 рр.)	Пошук принципів (1920-1939 рр.)	
		Уніфікація обліку (1939-1960 рр.)	
4	<i>“Золотий вік” (нормативний)</i> (середина 1950-х рр. – початок 1970-х рр.)	Підготовча стадія (середина 1950-х – 1960-ті рр.)	
		Безпосередньо “золотий вік” (1960-ті рр.)	
		Професійне визнання (кінець 1960-х рр. – початок 1970-х рр.)	
5	<i>Сучасний</i> (1970-ті рр. XX ст. – наш час)	Позитивний (середина 70-х рр. – наш час)	Американський позитивізм
			Англійський позитивізм
		Новий нормативний (90-ті рр. – наш час)	Нові нормативні теорії
			Умовно-нормативна методологія Нормативно-позитивний синтез

Розроблена періодизація (табл. 3) дозволяє визначити теорії обліку, які розробляються англо-американськими вченими на сучасному етапі, прослідкувати їх вплив на процес стандартизації бухгалтерського обліку, встановити пріоритетні напрями розвитку бухгалтерського обліку в Україні, сприяє вирішенню проблеми неприйнятності й непристосованості “західних” облікових концепцій до української практики.

При побудові окремих бухгалтерських теорій використано підхід В.С. Степіна, за яким теорія складається із набору елементів (рівнянь; теоретичних схем, для об’єктів яких справедливі рівняння; відображення абстрактних об’єктів, що складають теоретичну схему, на емпіричний матеріал; відображення абстрактних об’єктів на бухгалтерську наукову картину світу), яким надано облікову інтерпретацію. Виходячи з даного підходу, бухгалтерська наукова теорія – це множина висловлювань (принципи, фундаментальні й окремі теоретичні закони, емпіричні залежності і дані спостережень) про деякий клас ідеальних об’єктів бухгалтерської наукової картини світу, їх властивості та відношення, що є системою доказів і методів пояснення та роз’яснення явищ у відображуваній частині дійсності.

Для вирішення проблеми практико-емпіричного синкретизму запропоновано підхід, що передбачає проведення демаркації між теорією, емпірикою та практикою бухгалтерського обліку, виходячи з якого всі існуючі проблеми в бухгалтерському обліку можна розглядати в контексті трьох смислових пар понять: “теорія-практика”, “теорія-емпірика” та “емпірика-практика”. Застосування такого підходу передбачає: необхідність відокремленого розгляду предмета бухгалтерського обліку як науки та практичної діяльності; врахування того факту, що бухгалтерські теорії розробляються як для подальшого розвитку теорії, так і для практики бухгалтерського обліку; відокремлення бухгалтерської практики та практики користувачів, що приймають рішення на основі бухгалтерської інформації; необхідність здійснення емпіричних досліджень у сфері бухгалтерського обліку на основі вітчизняної практики; необхідність поєднання емпіричних і теоретичних досліджень, що дозволить піднести бухгалтерську науку на новий якісний рівень.

Виявивши проблему відсутності досліджень у сфері побудови та верифікації теорій бухгалтерського обліку, що зумовлена такими причинами як відсутність глибоких досліджень у сфері теорії бухгалтерського обліку, превалюванням звуженого “радянського” підходу до розуміння теорії бухгалтерського обліку, використанням підходу до розуміння теорії бухгалтерського обліку як єдиної загальної теорії, встановлено, що на сьогодні в обліку не існує єдиного підходу до побудови бухгалтерських теорій. З метою вирішення цієї проблеми розроблено класифікацію таких підходів (філософські й інструменталістські) та запропоновано їх бухгалтерську інтерпретацію.

Для систематизації бухгалтерського наукового знання розроблено класифікацію бухгалтерських теорій (табл. 4).

Таблиця 4. Запропонована класифікація теорій бухгалтерського обліку

ВИДИ / ПІДВИДИ ТЕОРІЙ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ									
<i>За аспектами бухгалтерської мови</i>									
Синтаксичні			Семантичні				Прагматичні		
<i>Виходячи із зіставлення фактів і цінностей</i>									
Позитивні			Нормативні				Умовно-нормативні		
<i>За філософськими підходами до побудови теорії</i>									
Індуктивні		Ідеографічні		Еклектичні		Дедуктивні			
						Гіпотетико-дедуктивні		Аксиоматико-дедуктивні	
<i>За інструменталістськими підходами до побудови теорії</i>									
Етичні	Соціологічні	Економічні	Поведінкові	Прогнозні	Екологічні	Податкові	Правові	Еклектичні	Інші
<i>За рівнями теорії</i>									
Фундаментальні теорії		Теорії, що описують конкретну сферу бухгалтерської наукової картини світу				Теорії, що межують з емпіричними законами			
<i>За сферою поширення</i>									
Глобальні			Галузеві				Локальні		

Розроблена класифікація є особливим елементом бухгалтерського обліку як науки, яка забезпечує успішний гносеологічний і методологічний аналіз сучасного стану і тенденцій його розвитку, а також дозволяє визначити значимість і глибину розроблених бухгалтерських теорій для подальшого розвитку науки.

У п'ятому розділі **“Теорія і методологія бухгалтерського обліку активів і капіталу зовнішнього середовища підприємства”** виявлено актуальність і причини необхідності та розроблено теорію і методологію бухгалтерського обліку активів і капіталу зовнішнього середовища підприємства.

В сучасних умовах з'являються альтернативні до бухгалтерського обліку системи, методології або управлінські інформаційні системи вищого рівня, що забезпечують комплексне стратегічне управління підприємствами з урахуванням мінливості зовнішнього середовища шляхом постійної адаптації до його змін. Такі інформаційні системи можна об'єднати у три групи: 1) системи управління інтелектуальним капіталом; 2) високопорядкові управлінські інформаційні системи; 3) нові (тривимірні) системи бухгалтерського обліку. Вони забезпечують надання інформації про фактори і явища, які не включаються до складу об'єктів бухгалтерського спостереження. Поява альтернативних систем збору інформації про зовнішнє середовище, які поступово витісняють систему бухгалтерського обліку зі складу основних постачальників інформації, необхідної для стратегічного управління, є основною причиною необхідності розробки теорії і методології обліку активів і капіталу зовнішнього середовища.

Для здійснення ефективного управління необхідним є забезпечення користувачів інформацією про зовнішнє середовище системи підприємства. Виходячи з цього, можливими є такі шляхи подальшого розвитку системи бухгалтерського обліку: 1) формування управлінської інформаційної системи

вищого порядку, у складі якої буде міститись традиційна система бухгалтерського обліку; 2) формування спеціальних методологій, заснованих на маркетингових інформаційних системах, які забезпечуватимуть надання необхідної інформації користувачам про зовнішнє середовище системи підприємства; 3) трансформація системи бухгалтерського обліку шляхом розширення його предмету через включення до його складу АЗС і КЗС.

Обрання третього шляху є найбільш раціональним способом адаптації системи бухгалтерського обліку до змін зовнішнього середовища системи підприємства, що забезпечує приведення системи бухгалтерського обліку у відповідність до потреб користувачів в умовах розвитку постіндустріальної економіки. Його вибір передбачає необхідність розширення предмету бухгалтерського обліку об'єктами зовнішнього середовища, визначення природи АЗС і КЗС, розробку теорії та методології їх бухгалтерського відображення.

Під активами зовнішнього середовища слід розглядати немонетарні ресурси, створені всередині підприємства, які не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані та утримуються підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік), які не можна повністю контролювати, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Запропоновано виділяти маркетингові, екологічні, соціальні та інші АЗС підприємства.

Розроблено ТАКЗСП, яка має таку структуру (рис. 6).

де А – активи; ВК – Власний капітал; ЗК – Залучений капітал;
 $K_1, K_2, K_3, K_4, K_5, K_6$ – теоретичні конструкти.

Рис. 6. Структура ТАКЗСП

ТАКЗСП є дедуктивною фундаментальною бухгалтерською теорією окремих об'єктів – активів і капіталу зовнішнього середовища. Її визначальною

особливістю є необхідність модифікації таких принципів бухгалтерського обліку як обачність, безперервність, історична (фактична) собівартість у такі принципи:

– принцип обачності на основі концепції ризику – для активів внутрішнього середовища слід використовувати обачність на основі концепції ризику; для АЗС використовувати: при балансовому консерватизмі – доходний підхід; при доходному консерватизмі – обачність на основі концепції ризику;

– диференційований принцип безперервності – оцінка внутрішніх активів і зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі; для АЗС в якості норми слід використовувати оцінку за доходним підходом, а при припиненні діяльності – ліквідаційну вартість активів зовнішнього середовища;

– принцип релевантного оцінювання передбачає, що для внутрішніх активів підприємства пріоритетною є оцінка, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання; для АЗС пріоритетною (релевантною) є оцінка виходячи з доходу, який ці активи можуть принести у майбутньому.

На основі ТАКЗСП розроблено методологію обліку активів і капіталу зовнішнього середовища, яка передбачає необхідність капіталізації таких активів на відповідних рахунках з виділеними субрахунками різного порядку для обліку:

– АЗС та їх зносу (1232 “АЗС” (“Вид активу зовнішнього середовища”, “Актив зовнішнього середовища”, “Вид частини активу зовнішнього середовища”); 136 “Знос активів зовнішнього середовища” (“Вид активу зовнішнього середовища”, “Актив зовнішнього середовища”));

– інвестицій в АЗС (156 “Інвестиції в активи зовнішнього середовища” (1561 “Прямі інвестиції в створення активів зовнішнього середовища” (“Вид активу зовнішнього середовища”, “Актив зовнішнього середовища”, “Вид частини активу зовнішнього середовища”); 1562 “Непрямі інвестиції в створення контрольованої частини активу зовнішнього середовища” (“Вид непрямих інвестицій”));

– КЗС (426 “Капітал зовнішнього середовища”).

Виділення субрахунку “Вид частини активу зовнішнього середовища” передбачає, що вартість наявних на підприємстві АЗС складається із двох частин. Контрольованої – сукупності інвестицій, вкладених у створення активу, та неконтрольованої, що визначається шляхом віднімання вартості контрольованої частини від вартості АЗС, розрахованої на основі запропонованого підходу до його оцінки.

Запропоновані рахунки дозволяють відобразити в обліку операції із поліпшення, збільшення чи зменшення корисності, нарахування амортизації, переміщення чи ліквідації АЗС, розподіл непрямих інвестицій в АЗС.

Для відображення інформації про активи та капітал зовнішнього середовища за даними бухгалтерського обліку удосконалено ф. № 1 Баланс (табл. 5), ф. № 5 Примітки до річної фінансової звітності та розроблено додаткову форму фінансової звітності № 4б Звіт про капітал зовнішнього середовища.

Таблиця 5. Запропонована структура балансу (спрощена)

<i>АКТИВ</i>	<i>ПАСИВ</i>	
Активи внутрішнього середовища	Власний капітал	Чистий власний капітал
Активи зовнішнього середовища	Залучений капітал	Капітал зовнішнього середовища

Запропонована методологія бухгалтерського обліку АЗС та КЗС узагальнена в розроблених П(С)БО 8а “Активи зовнішнього середовища”, П(С)БО 5б “Звіт про капітал зовнішнього середовища” та удосконаленому П(С)БО 2 “Баланс” в частині АЗС, що дозволяє забезпечити надання на основі удосконаленого облікового інструментарію інформації про зовнішнє середовище підприємства для прийняття стратегічних управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

У дисертації розв’язано проблему відповідності теоретико-методологічних основ бухгалтерського обліку умовам розвитку постіндустріальної економіки шляхом розробки метатеорії бухгалтерського обліку, удосконалення його теорії та методології, побудови загальної системи бухгалтерських наукових знань. Результати дослідження теоретичних і методологічних положень розвитку бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки дозволили отримати такі висновки і пропозиції:

1. З метою приведення теорії і методології бухгалтерського обліку до вимог постіндустріальної економіки запропоновано для подальшого розвитку НСБО використовувати шлях “випереджального розвитку”, який передбачає завершення “формаційної” перебудови НСБО із паралельним врахуванням особливостей постіндустріальної економіки та внесенням відповідних коректив й інновацій в національну методологію бухгалтерського обліку. Застосування такого шляху є найбільш доцільним, враховуючи рівень розвитку національних умов ринкової економіки, та дозволяє забезпечити необхідні передумови відповідності системи бухгалтерського обліку при переході економіки в постіндустріальну стадію.

2. Відсутність чітко визначених напрямів удосконалення бухгалтерського обліку відповідно до потреб постіндустріальної економіки зумовила необхідність проведення аналізу поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо “постіндустріальної” модифікації бухгалтерського обліку. В результаті встановлено такі напрями приведення системи бухгалтерського обліку до потреб постіндустріальної економіки: розробка деталізованих методик бухгалтерського обліку об’єктів постіндустріальної економіки; модернізація існуючої чи розробка нової бухгалтерської методології на основі врахування вимог постіндустріальної економіки; використання міждисциплінарних і трансдисциплінарних методів наукових досліджень.

3. Відсутність напрямів наукових пошуків, які зможуть підсилити значимість наукового статусу бухгалтерського обліку перешкоджає його визнанню як повноцінної науки. Для підсилення наукового статусу бухгалтерського обліку

обґрунтовано необхідність удосконалення його фундаментальних основ на основі розуміння бухгалтерської науки як соціального куматоїда, що дозволяє провести аналіз бухгалтерського наукового знання на основі групування новацій, що виникають в науці, в результаті типізації наукових програм. В результаті розвиток бухгалтерського обліку як науки передбачає здійснення двох видів новацій – використання нових методів і засобів дослідження та використання нових об'єктів дослідження (нових виокремлених та нових створених об'єктів).

4. На основі виділення трьох напрямів розвитку бухгалтерського обліку (розгляд науки бухгалтерський облік як соціального куматоїда; побудова загальнотеоретичної структури бухгалтерського обліку, яка складається з метатеоретичного і теоретичного рівнів; орієнтація на вимоги постіндустріальної економіки) розроблено концептуальну модель дослідження розвитку теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки, яка передбачає необхідність: розуміння метатеорії бухгалтерського обліку як науково-дослідницької програми; тестування методології бухгалтерського обліку на відповідність вимогам постіндустріальної економіки та її адекватна модифікація; розуміння теорії бухгалтерського обліку як окремої наукової теорії; розробка ТАКЗСП. Використання розробленої моделі забезпечує послідовність дослідження особливостей розвитку та удосконалення бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки.

5. Зважаючи на необхідність виділення у складі бухгалтерського наукового знання метатеоретичного рівня, обґрунтовано можливість та необхідність побудови метатеорії бухгалтерського обліку на основі постпозитивістських концепцій наукових змін. Запропоновано розглядати метатеорію бухгалтерського обліку як множину висловлювань (метатеоретичні концепції і моделі) щодо теорій бухгалтерського обліку, яка забезпечує реконструкцію теоретичних облікових цінностей (принципів, методів обліку), реорганізацію наукових знань в сфері бухгалтерського обліку. Впровадження пропозицій дозволяє провести реструктуризацію елементів методології бухгалтерського обліку та встановити можливість їх модифікації або заміни в сучасних умовах розвитку економіки.

6. Відсутність єдиного підходу до визначення парадигми бухгалтерського обліку спричинила розробку класифікації бухгалтерських парадигм. Виявлено суперечність окремих підходів до виділення парадигм, що найчастіше використовуються як метатеорії бухгалтерського обліку (“радянський”, формаційний, цивілізаційний), сутності парадигмальної концепції Т.С. Куна внаслідок невідповідності таким її характерним рисам як некумулятивність і неспіввимірність, що зумовило використання іншого підходу для побудови метатеорії бухгалтерського обліку.

7. Для розробки метатеорії бухгалтерського обліку обґрунтовано використовувати концепцію науково-дослідницьких програм І. Лакатоса. Для приведення бухгалтерського обліку до вимог постіндустріальної економіки обґрунтовано використовувати ПНДП, яка складається з *жорсткого ядра* (рахунки, подвійний запис, баланс, інвентаризація, документування) з

негативною евристикою (періодичність, відокремленість підприємства, універсальний (грошовий) вимірник) та *захисного поясу* (звітність, оцінка) з позитивною евристикою (фундаментальні положення складання фінансової звітності (принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, принцип повного висвітлення), основоположні принципи оцінки об'єктів (консерватизму (обачності), безперервності діяльності, історичної (фактичної) собівартості), принципи організації застосування елементів захисного поясу (принцип послідовності, принцип превалювання сутності над формою)).

8. Необхідність встановлення відповідності бухгалтерської методології вимогам постіндустріальної економіки зумовила необхідність тестування елементів позитивної евристики ПНДП бухгалтерського обліку на відповідність таким вимогам. Встановлено необхідність модифікації принципу консерватизму (обачності) в принцип консерватизму на основі ризику, принципу безперервності – в диференційований принцип безперервності, принципу історичної (фактичної) собівартості – в принцип релевантного оцінювання. Принцип повного висвітлення та принцип превалювання сутності над формою не модифікуються, однак їх застосування набуває особливої ролі для прогресивного розвитку ПНДП в умовах постіндустріальної економіки, оскільки вони дозволяють забезпечити правдивий та справедливий погляд відносно об'єктів постіндустріальної економіки. Інші елементи позитивної евристики ПНДП в умовах постіндустріальної економіки залишаються без змін.

9. Невідповідність концептуальних основ бухгалтерського обліку потребам користувачів бухгалтерської інформації спричиняє відставання системи бухгалтерського обліку від потреб практики. Запропоновано уточнити сутність принципів бухгалтерського обліку:

– принципу консерватизму (обачності) шляхом розробки його класифікації, що передбачає виділення у складі облікового консерватизму балансового, доходного, консерватизму визнання, консерватизму нормативного регулювання та консерватизму професійного судження. Обґрунтовано необхідність використання моделі облікового консерватизму на основі концепції ризику;

– принципу безперервності шляхом його диференціації. Для активів, для яких оцінка на основі додавання витрат є нормальною та співпадає з їх цінністю, використовувати історичну оцінку, а при оцінці активів, для яких оцінка на основі додавання витрат не є нормальною, використовувати ту оцінку, яка відображає економічну сутність;

– принципу історичної (фактичної) собівартості шляхом його модифікації в принцип релевантного оцінювання, що ґрунтується на застосуванні змішаної моделі оцінки, яка передбачає використання набору оцінок залежно від виду активу та окремих ситуацій, де така оцінка застосовується;

– принципу превалювання сутності над формою шляхом виділення підходів до розуміння юридичної форми та варіантів зміни економічної сутності.

10. Відсутність чітких підходів до виділення структури окремої бухгалтерської наукової теорії зумовила необхідність застосування сучасних

філософських концепцій. Обґрунтовано використовувати в бухгалтерському обліку підхід В.С. Степіна, за яким внутрішня структура наукової теорії бухгалтерського обліку повинна складатись з: рівнянь; теоретичних схем; відображення абстрактних об'єктів, що складають теоретичну схему, на емпіричний матеріал; відображення абстрактних об'єктів, що складають теоретичну схему, на бухгалтерську наукову картину світу. Цей підхід відноситься до аспекту теорій як моделей реальності, що найчастіше створюються в соціальних науках, а тому може застосовуватись в бухгалтерському обліку, який також відноситься до даної групи наук. Виходячи із такого підходу та розробленої його облікової інтерпретації наукова теорія бухгалтерського обліку є множиною висловлювань (принципи, фундаментальні й окремі теоретичні закони, емпіричні залежності і дані спостережень) про деякий клас ідеальних об'єктів бухгалтерської наукової картини світу, їх властивості і відношення, що є системою доказів і методів пояснення та роз'яснення явищ в відображуваній частині дійсності.

11. Існування проблеми бухгалтерського практико-емпіричного синкретизму спричинило розробку підходу, що передбачає проведення демаркації між теорією, емпірикою та практикою бухгалтерського обліку, виходячи з якого всі існуючі проблеми в бухгалтерському обліку слід розглядати в контексті трьох смислових пар: “теорія-практика”, “теорія-емпірика” та “емпірика-практика”. Його застосування дозволило: уточнити предмет бухгалтерського обліку як науки та практичної діяльності; встановити, що бухгалтерські теорії розробляються як для подальшого розвитку теорії, так і для практики бухгалтерського обліку; відокремити бухгалтерську практику та практику користувачів, що приймають рішення на основі бухгалтерської інформації; встановити, що основною причиною неузгодженості теорії та практики бухгалтерського обліку в Україні є неможливість подолання новими бухгалтерськими теоріями бар'єрів національної бухгалтерської доктрини; виявити відсутність емпіричних бухгалтерських досліджень внаслідок обмеженості предмету бухгалтерського обліку та національних доктринальних обмежень розвитку бухгалтерської практики; обґрунтувати необхідність поєднання емпіричних та теоретичних досліджень для піднесення науки бухгалтерський облік на новий якісний рівень.

12. Відсутність єдності в поглядах дослідників стосовно побудови бухгалтерських теорій викликала необхідність розробки їх класифікації, яка об'єднує існуючі підходи у дві групи: філософські (дедуктивний (гіпотетико-дедуктивний, аксіоматико-дедуктивний, генетичний), індуктивний, ідеографічний, еклектичний) та інструменталістські (соціологічний (етичний), економічний, ситуаційний, біхевіористичний, прогностичний, підхід управлінських моделей, підхід інформаційної економіки, еклектичний). Розроблена класифікація сприяє подальшому розвитку бухгалтерського обліку як науки шляхом стандартизації підходів до генерування нового бухгалтерського наукового знання.

13. Неможливість існуючих підходів до класифікації теорій бухгалтерського обліку охопити всі існуючі теорії та часткова невідповідність правилам побудови

класифікацій спричинила розробку класифікації бухгалтерських теорій за такими ознаками: за аспектами бухгалтерської мови; виходячи із зіставлення фактів і цінностей; за філософськими підходами до побудови теорії; за інструменталістським підходом до побудови теорії; за рівнями теорії; за сферою поширення. Запропонована класифікація сприяє проведенню синтезу бухгалтерського наукового знання другого порядку та дозволяє виявити значимість та глибину розроблених бухгалтерських теорій для подальшого розвитку науки.

14. Невідповідність системи бухгалтерського обліку вимогам управління викликала необхідність трансформації бухгалтерського обліку шляхом розширення його предмету, що передбачає включення до складу фактів господарського життя тих фактів, які відбуваються всередині системи підприємства та її зовнішньому середовищі, та впливають на її прогресивний розвиток. Обґрунтовано необхідність включення до складу об'єктів бухгалтерського обліку АЗС та КЗС.

15. Недостатня теоретизація науки бухгалтерський облік стосовно об'єктів зовнішнього середовища підприємства зумовила розробку ТАКЗСП, що складається з: удосконаленого балансового рівняння; теоретичної схеми, у складі якої виділені теоретичні конструкти (категорії “АЗС” та “КЗС” (K_1); принцип обачності на основі концепції ризику, диференційований принцип безперервності, принцип релевантного оцінювання (K_2); нова концепція амортизації АЗС (K_3); нова концепція зміни корисності АЗС (K_4); оцінка АЗС на основі методу компанії “Інтербренд” (K_5); окрема фінансова звітність стосовно АЗС та КЗС (K_6)); відображення абстрактних об'єктів теоретичної схеми на емпіричний матеріал (існування гудвілу та переоціненої вартості АЗС); відображення абстрактних об'єктів теоретичної схеми на бухгалтерську наукову картину світу шляхом розширення предмету бухгалтерського обліку. На основі запропонованої теорії розроблено методологію бухгалтерського обліку АЗС і КЗС.

Впровадження запропонованої методології і ТАКЗСП вирішує такі теоретичні та практичні проблеми: приведення системи бухгалтерського обліку до вимог постіндустріальної економіки на основі диференціації окремих бухгалтерських принципів; створення облікового забезпечення управління АЗС і КЗС, що дозволяє підвищити ефективність стратегічного управління підприємством; наближення інформації про вартість підприємства, що надається системою бухгалтерського обліку, до його ринкової вартості; забезпечення прогресивності ПНДП бухгалтерського обліку шляхом можливості пояснення та передбачення нових фактів, що виникають перед бухгалтерським обліком, одним із яких виступає зовнішнє середовище підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Легенчук С.Ф. Теорія і методологія бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки [текст]: Монографія / С.Ф. Легенчук. – Житомир:

ЖДТУ, 2010. – 652 с. (37,9 друк. арк.; позитивна рецензія в науковому журналі Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2011. – № 1 (55). – С. 394).

2. Легенчук С.Ф. Метатеория бухгалтерского учета: история, современное состояние, направления развития [текст]: Монография / С.Ф. Легенчук. – Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011. – 116 с. (5,53 друк. арк.; позитивна рецензія в науковому журналі Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2011. – № 2 (56). – С. 254).

3. Современный учет и контроль: подготовка кадров, проблемы теории и методики. Результаты диссертационных исследований проблем бухгалтерского учета и контроля Житомирской бухгалтерской научной школы [текст]: Монография / [Ф.Ф. Бутынец и др.]; под. общ. ред. [и с пред.] Ф.Ф. Бутынца. – Житомир: ЖГТУ – 2007. – 448 с. (загальний обсяг 29,32 друк. арк., індивідуально автора 1,2 друк. арк.: розкрито теоретичні аспекти відображення клієнтського капіталу в обліку).

4. Бухгалтерский учет, контроль и анализ: социальные ориентиры [текст]: Результаты научных исследований проблем бухгалтерского учета и контроля Житомирской научной бухгалтерской школы: Монография / [Бутынец Ф.Ф. и др.]; под общ. ред. [и с предисл.] Ф.Ф. Бутынца. – Житомир: ЖГТУ, 2008. – 484 с. (загальний обсяг 29,9 друк. арк., індивідуально автора 2,98 друк. арк.: проаналізовано наявні підходи до застосування парадигмального методу Т.С. Куна в обліку, розроблено класифікацію бухгалтерських парадигм).

5. Теория измерения капитала и прибыли [текст]: Монография / [коллектив авторов]; под общ. ред. проф. Ф. Бутынца, проф. М. Добиш. – Краков: Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2010. – 400 с. (загальний обсяг 15,61 друк. арк., індивідуально автора 0,4 друк. арк.: розкрито підхід до вимірювання інтелектуального капіталу на основі продуктивності праці).

6. Інноваційно-інвестиційна діяльність як чинник стабілізації економіки держави та регіонів [текст] / Колективна монографія [у 2 т.]; за ред. А.В. Череп]. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2010. – Т. 1. – 336 с. (загальний обсяг 14,9 друк. арк., індивідуально автора 1,73 друк. арк.: визначено напрями приведення обліку до потреб постіндустріальної економіки).

Статті у наукових фахових виданнях:

7. Легенчук С.Ф. Энерго-энтропийный подход в теории бухгалтерского обліку / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2006. – № 2 (36). – С. 60-71 (0,9 друк. арк.).

8. Легенчук С.Ф. Развитие бухгалтерского обліку в условиях постіндустріальної економіки / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2006. – № 4 (38). – С. 60-71 (0,9 друк. арк.).

9. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське відображення зовнішнього середовища системи підприємства: енерго-ентропийний підхід / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2006. – Випуск 4. – С. 167-173 (0,97 друк. арк.).

10. Легенчук С.Ф. Цивілізаційний підхід в теорії бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2007. – № 3 (41). – С. 60-71 (0,7 друк. арк.).

11. Легенчук С.Ф. Парадигмальний метод Т.С. Куна в бухгалтерському обліку: теоретичний аспект / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2008. – Випуск 1 (10). – С. 175-185 (0,9 друк. арк.).

12. Легенчук С.Ф. Розвиток бухгалтерського обліку в контексті парадигмального методу Т.С. Куна: зарубіжний досвід / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2008. – № 2. – С. 87-100 (1,0 друк. арк.).

13. Легенчук С.Ф. Розвиток бухгалтерського обліку в контексті парадигмального методу Т.С. Куна: особливості та традиції національної облікової школи / С.Ф. Легенчук // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць: в 5 т. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Випуск 240, Т. IV. – С. 503-513 (0,6 друк. арк.).

14. Легенчук С.Ф. Моделювання відображення об'єктів зовнішнього середовища в системі рахунків бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук, К.П. Боримська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2008. – Випуск 2 (11). – С. 215-244 (загальний обсяг 1,5 друк. арк., індивідуально автора 0,6 друк. арк.: обґрунтовано та запропоновано відображати на бухгалтерських рахунках інформацію про зовнішнє середовище системи підприємства).

15. Легенчук С.Ф. Інтерпретація розвитку бухгалтерському обліку на основі науково-дослідницьких програм І. Лакатоса / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2008. – Випуск 3 (12). – С. 308-323 (0,86 друк. арк.).

16. Легенчук С.Ф. Обліковий консерватизм: історія виникнення, еволюція напрямів дослідження / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2009. – № 1. – С. 68-76 (1,2 друк. арк.).

17. Легенчук С.Ф. Сутність та види консерватизму в бухгалтерському обліку / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2009. – № 2. – С. 68-77 (1,3 друк. арк.).

18. Легенчук С.Ф. Креативний облік в національній системі бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 2(14). – С. 88-101 (0,9 друк. арк.).

19. Легенчук С.Ф. Управлінські аспекти застосування консерватизму в бухгалтерському обліку / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2009. – № 3. – С. 96-104 (1,12 друк. арк.).

20. Легенчук С.Ф. Дослідження з обліку і контролю інтелектуального

капіталу в Україні: аналіз результатів та напрями розвитку / С.Ф. Легенчук // Вісник ДонУЕП. – 2009. – № 2. – С. 42-46 (0,46 друк. арк.).

21. Легенчук С.Ф. Вплив культури на застосування принципу консерватизму в бухгалтерському обліку: порівняльний аналіз / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2009. – № 4. – С. 79-86 (1,0 друк. арк.).

22. Легенчук С.Ф. От парадигм Т.С. Куна – к научно-исследовательским программам И. Лакатоса: отечественные особенности и перспективы применения концепций философии науки в бухгалтерском учете / С.Ф. Легенчук // Аудит и финансовый анализ. – 2009. – № 6. – С. 61-68 (0,96 друк. арк.).

23. Легенчук С.Ф. Історичні аспекти розвитку теорії бухгалтерського обліку в англomовних країнах. Частина 1. / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2010. – № 1. – С. 63-70 (1,01 друк. арк.).

24. Легенчук С.Ф. Метатеорія бухгалтерського обліку: сутність та шляхи побудови / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – № 1 (16). – С. 124-137 (1,03 друк. арк.).

25. Легенчук С.Ф. Історичні аспекти розвитку теорії бухгалтерського обліку в англomовних країнах. Частина 2. / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2010. – № 2. – С. 32-41 (1,57 друк. арк.).

26. Легенчук С.Ф. Структура наукової теорії в бухгалтерському обліку: філософський аналіз / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – № 2. – С. 205-215 (0,81 друк. арк.).

27. Легенчук С.Ф. Новий підхід до структури бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 10. – С. 23-29 (0,55 друк. арк.).

28. Легенчук С.Ф. Підходи до розуміння сутності теорії бухгалтерського обліку: на шляху до теоретичного плюралізму / С.Ф. Легенчук; // Вісник Львівської комерційної академії. ред. кол. Башнянин Г.І., Апопій В.В., Вовчак О.Д. та ін. – Львів: Видавництво Львівської академії, 2010. – Вип. 33. – С. 212-218 (0,52 друк. арк.).

29. Легенчук С.Ф. Про теорію, емпірику та практику бухгалтерського обліку: в пошуках критеріїв демаркації / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2010. – № 3. – С. 120-127 (0,95 друк. арк.).

30. Легенчук С.Ф. Актуальные проблемы бухгалтерского учета и контроля интеллектуального капитала в Украине / С.Ф. Легенчук, Т.В. Давидюк // Международный бухгалтерский учет. – 2010. – № 7 (139). – С. 53-64 (загальний обсяг 0,65 друк. арк., індивідуально автора 0,45 друк. арк.: виявлено актуальні напрями розвитку бухгалтерського обліку інтелектуального капіталу в умовах

розвитку постіндустріальної економіки).

31. Легенчук С.Ф. Тенденции развития теории бухгалтерского учета в англоязычных странах / С.Ф. Легенчук // Международный бухгалтерский учет. – 2010. – № 8 (140). – С. 53-63 (1,06 друк. арк.).

32. Легенчук С.Ф. Методика бухгалтерського обліку процесу електронної комерції / С.Ф. Легенчук, Н.М. Королюк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту / Економічні науки. – 2010. – Вип. IV (40). – С. 321-334 (загальний обсяг 0,78 друк. арк., індивідуально автора 0,5 друк. арк.: досліджено особливості бухгалтерського обліку операцій з електронної комерції).

33. Легенчук С.Ф. Класифікація теорій бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – № 3. – С. 190-211 (1,54 друк. арк.).

34. Легенчук С.Ф. Мировые тенденции развития бухгалтерского учета в условиях постиндустриальной экономики / С.Ф. Легенчук // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 8 (158). – С. 56-62 (0,58 друк. арк.).

35. Легенчук С.Ф. Підходи до побудови наукових теорій бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2011. – № 1. – С. 110-118 (1,16 друк. арк.).

36. Легенчук С.Ф. Развитие бухгалтерского учета как науки: periculum in mora / С.Ф. Легенчук // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 21 (171). – С. 55-67 (1,2 друк. арк.).

37. Легенчук С.Ф. Принцип превалювання сутності над формою: історія виникнення та місце в сучасній бухгалтерській доктрині / С.Ф. Легенчук // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – 2011. – № 2 – С. 126-128 (0,48 друк. арк.).

38. Легенчук С.Ф. Принцип історичної вартості в бухгалтерському обліку: бути чи не бути в постіндустріальній економіці? / С.Ф. Легенчук, Н.М. Королюк // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – № 2. – С. 274-284 (загальний обсяг 0,91 друк. арк., індивідуально автора 0,5 друк. арк.: досліджено особливості модифікації принципу історичної вартості в умовах постіндустріальної економіки).

39. Легенчук С.Ф. Вимоги до об'єктивності теорій бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Вісник Львівської комерційної академії [ред. кол. Башнянин Г.І., Апопій В.В., Вовчак О.Д. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської академії, 2011. – Вип. 34. – С. 171-176 (0,54 друк. арк.).

40. Легенчук С.Ф. Принцип превалювання сутності над формою та концепція правдивого і справедливого погляду / справедливого представлення: в пошуках критеріїв демаркації / С.Ф. Легенчук // Моделювання регіональної економіки. Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2011. – № 1(17). – С. 55-60 (0,29 друк. арк.).

Тези та тексти виступів на конференціях:

41. Легенчук С.Ф. Облікова інтерпретація інтелектуального капіталу /

С.Ф. Легенчук // Проблеми економіки України: Збірник наукових праць [відп. за випуск М.С. Пушкар]. – Тернопіль, 2006. – Випуск 11. – С. 53-56 (0,3 друк. арк.).

42. Легенчук С.Ф. Розвиток системи бухгалтерського обліку: необхідність розробки інтегрованої обліково-маркетингової системи / С.Ф. Легенчук // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева: П'ята всеукраїнська наукова конференція, присвячена видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову. – Житомир: ЖДТУ, – 2007. – С. 36-38 (0,1 друк. арк.).

43. Легенчук С.Ф. Необхідність формування постіндустріальної парадигми бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: Тези доповідей V Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених / [відп. ред. З.В. Гуцайлюк]. – Тернопіль, 2007. – С. 197-199 (0,2 друк. арк.).

44. Легенчук С.Ф. Фактори розвитку НСБО в умовах постіндустріальної економіки / С.Ф. Легенчук // Vedecky potencial sveta (Потенціал знань світу): Materialy IV mezinarodni vedecko-practicka konference. – Dil 1. Ekonomicke vedy: Praha, 2007. Publishing House “Education and Science” s.r.o. – S. 68-70 (0,1 друк. арк.).

45. Легенчук С.Ф. Парадигми versus Науково-дослідні програми бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Наукові дослідження у сфері бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: теоретико-практичне значення та напрями подальшого розвитку: VI Міжнародна наукова конференція, м. Житомир, 18-19 жовтня 2007 р. – Житомир, 2007. – С. 311-313 (0,1 друк. арк.).

46. Легенчук С.Ф. Науково-дослідні програми бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Wiadomosci naukowej mysli (Відомості наукової думки): Materialy III Miedzynarodowej naukowo-practycznej konferencji. – Ekonomiczne nauki: Przemysl. Nauka i studia, 2007. – Тум 2. – S. 75-77 (0,2 друк. арк.).

47. Легенчук С.Ф. Бухгалтерський облік та фізична економіка / С.Ф. Легенчук // Актуальные проблемы научных исследований – 2007: Материалы III Международной научно-практической конференции. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – Том 2. – С. 9-12 (0,1 друк. арк.).

48. Легенчук С.Ф. Інвентаризація об'єктів права інтелектуальної власності / С.Ф. Легенчук // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева: Шоста всеукраїнська наукова конференція, присвячена видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову. – Житомир: ЖДТУ, – 2008. – С. 57-59 (0,2 друк. арк.).

49. Легенчук С.Ф. Методологія науково-дослідницьких програм І. Лакатоса в бухгалтерському обліку / С.Ф. Легенчук // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева: Сьома всеукраїнська наукова конференція, присвячена видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову. – Житомир: ЖДТУ. – 2009. – Частина 1. – С. 41-44 (0,3 друк. арк.).

50. Легенчук С.Ф. Модель Фелтама-Ольсона та конвенція консерватизму в

бухгалтерському обліку / С.Ф. Легенчук, М.М. Шигун // Тези XXXIV науково-практичної міжвузівської конференції, присвяченої Дню університету, м. Житомир, 16-18 березня 2009 р. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – С. 171 (загальний обсяг 0,2 друк. арк., індивідуально автора 0,1 друк. арк.: досліджено особливості впливу бухгалтерського консерватизму на управлінські рішення).

51. Легенчук С.Ф. Обліковий консерватизм в міжнародних моделях обліку: порівняльний аспект / С.Ф. Легенчук // Мовні стратегії у формуванні світової бухгалтерської еліти: Матеріали та тези виступів VIII-ї міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 18-19 жовтня 2009 р. / Міністерство освіти і науки України, Житомирський державний технологічний університет. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – С. 166-169 (0,27 друк. арк.).

52. Легенчук С.Ф. Теоретические аспекты бухгалтерского отражения внешней среды системы предприятия / С.Ф. Легенчук // Бухгалтерський облік, аналіз і контроль в системі корпоративного управління: розвиток інтелектуальних і технічних можливостей: Матеріали V-ї міжнар. наук. конференції, Краматорськ-Житомир, 9-10 вересня 2009 р. / М-во освіти і науки України, Житомирський державний технологічний університет. – Житомир: ПП “Рута”, 2009. – Частина 2. – С. 222-234 (0,75 друк. арк.).

53. Легенчук С.Ф. Розвиток теорії обліку в США в положеннях ASOBAT і SATTA / С.Ф. Легенчук // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева: Восьма всеукраїнська наукова конференція, присвячена видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову. – Житомир: ЖДТУ, – 2010. – Частина 1. – С. 40-42 (0,23 друк. арк.).

54. Легенчук С.Ф. Напрями розробки метатеорії бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 квітня 2010 р. – Тернопіль: Крок, 2010. – С. 60-61 (0,13 друк. арк.).

55. Легенчук С.Ф. Трансдисциплінарний і міждисциплінарний підхід до розвитку теорії бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності у сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці: Матеріали першої міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород, 26-28 квітня 2010 р. / М-во освіти і науки України, Ужгородський Національний університет / [відп. ред. Й.Я. Даньків]. – Ужгород: УжНУ, 2010. – С. 156-158 (0,17 друк. арк.).

56. Легенчук С.Ф. Взаємозв'язок наукових теорій бухгалтерського обліку у складі науково-дослідної програми / С.Ф. Легенчук // Проблеми бухгалтерського обліку в Україні: Збірник тез і матеріалів науково-практичної конференції, присвячених Дню бухгалтера. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – С. 21-23 (0,11 друк. арк.).

57. Легенчук С.Ф. Теорія бухгалтерського обліку як система наукових теорій: постановка проблеми / С.Ф. Легенчук // Сучасні кризові явища в економіці та проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 червня 2010 р. / [відп. ред. З.В. Герасимчук]. – Луцьк: РВВ Луцького національного

технічного університету, 2010. – С. 145-146 (0,16 друк. арк.).

58. Легенчук С.Ф. Ситуаційна теорія бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Нові концепції розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах економічних змін: Матеріали та тези виступів ІХ міжнар. наук. конференції / М-во освіти і науки України, Житомирський державний технологічний університет. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – С. 261-263 (0,12 друк. арк.).

59. Легенчук С.Ф. О необходимости и путях развития теории бухгалтерского учета / С.Ф. Легенчук // Пред икономическото знание и бизнеса (Економічне знання та бізнес): Юбилейна международна научнопрактическа конференция; 7-8 октомври 2010. 55 години катедра “Стратегическо планиране”. Стопанска Академия “Д.А. Ценов”, факультет “Мениджмент и маркетинг”. – “Академическо издателство “ЦЕНОВ”, 2010. – С. 390-401 (0,75 друк. арк.).

60. Легенчук С.Ф. Активи зовнішнього середовища як об’єкт бухгалтерського обліку: постановка проблеми та напрями її вирішення / С.Ф. Легенчук // Зимові читання, присвячені ідеям П.П. Німчинова та І.В. Малишева: Дев’ята всеукраїнська наукова конференція, присвячена видатним вченим у галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І.В. Малишеву, д.е.н., проф. П.П. Німчинову. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – С. 64-66 (0,19 друк. арк.).

61. Легенчук С.Ф. Тенденції розвитку бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки / С.Ф. Легенчук // Стан, проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю у контексті сучасних концепцій управління: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / Відп. за випуск проф. В.С. Рудницький, доц. В.І. Бачинський. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – С. 243-244 (0,12 друк. арк.).

62. Легенчук С.Ф. Наука бухгалтерський облік як соціальний куматоїд / С.Ф. Легенчук // Україні ХХІ сторіччя – інтелект і творчість молоді: Матеріали I Всеукраїнського форуму студентів, аспірантів і молодих учених / Ред. кол.: Є.М. Суліма (голова) та ін. – Д.: ДНУ, 2011. – С. 192-194 (0,13 друк. арк.).

63. Легенчук С.Ф. Бухгалтерський облік як соціальна наука / С.Ф. Легенчук // Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу у контексті євроінтеграції: II Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: – Одеса: ОДЕУ, 2011. – С. 160-162 (0,27 друк. арк.).

Інші публікації:

64. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: практикум: [навч. посіб. для студ. спец. “Облік і аудит”] / [Бутинець Ф.Ф., Замула І.В., Шигун М.М., Легенчук С.Ф.]; під ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутиця, к.е.н., доц. М.М. Шигун. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 148 с. (загальний обсяг 11,56 друк. арк., індивідуально автора 1,3 друк. арк.: розкрито практичні засади підготовки проектів та методи прийняття стратегічних управлінських рішень).

65. Інформаційні системи і технології в обліку: [підруч. для студ. спец. “Облік і аудит” вищ. навч. закл.] / [Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Євдокимов В.В., Легенчук С.Ф. та ін.]; під заг. ред. [і з передм.] Ф.Ф. Бутиця. – [3-те вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2007. – 468 с. (загальний обсяг

34,6 друк. арк., індивідуально автора 3,5 друк. арк.: розкрито особливості організації та ведення бухгалтерського обліку при його комп'ютеризації).

66. Бухгалтерський фінансовий облік: [підруч. для студ. спец. “Облік і аудит” вищ. навч. закл.] / [Бутинець Ф.Ф. та ін.]; під заг. ред. [і з передм.] Ф.Ф. Бутинця. – [8-ме вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2009. – 912 с. (загальний обсяг 69,77 друк. арк., індивідуально автора 1,5 друк. арк.: розкрито особливості бухгалтерського обліку нематеріальних активів).

67. Підготовка та захист кваліфікаційних робіт (напряму підготовки “Облік і аудит”): навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” / [Ф.Ф. Бутинець та ін.]; під ред. д.е.н. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 144 с. (загальний обсяг 12,7 друк. арк., індивідуально автора 0,5 друк. арк.: розкрито особливості вибору теми наукового дослідження на основі сучасних бухгалтерських теорій).

68. Легенчук С.Ф. Існуючий стан та проблеми бухгалтерського обліку активів зовнішнього середовища / С.Ф. Легенчук // Інтелектуальна власність. – 2010. – № 12. – С. 15-19 (0,47 друк. арк.).

69. Легенчук С.Ф. Оцінка активів зовнішнього середовища для потреб бухгалтерського обліку / С.Ф. Легенчук // Інтелектуальна власність. – 2011. – № 1. – С. 17-22 (0,35 друк. арк.).

70. Легенчук С.Ф. Модифікація принципів бухгалтерського обліку в постіндустріальній економіці / С.Ф. Легенчук // Школа професійного бухгалтера. – 2011. – № 1. – С. 23-29 (0,62 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Легенчук С.Ф. Розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2011 р.

Дисертаційна робота спрямована на вирішення проблеми відповідності теорії та методології обліку умовам розвитку постіндустріальної економіки.

Обґрунтовано підхід до приведення бухгалтерського обліку у відповідність вимогам постіндустріальної економіки шляхом розробки його загальнотеоретичної структури, розгляду науки бухгалтерський облік як соціального куматоїда, напрямів розвитку обліку в умовах постіндустріальної економіки. Уточнено сутність метатеорії бухгалтерського обліку. Проведено аналіз існуючих підходів до виділення парадигм бухгалтерського обліку та розроблено їх класифікацію. Розроблено метатеорію бухгалтерського обліку на основі концепції науково-дослідницьких програм І. Лакатоса, виділено її структуру. Проведено тестування відповідності принципів обліку вимогам постіндустріальної економіки та запропоновано їх модифіковані варіанти.

Здійснено періодизацію розвитку теорії бухгалтерського обліку в

англомовних країнах та виділено способи розвитку теорії бухгалтерського обліку. Розвинуто положення змістовної теорії бухгалтерського обліку. Розроблено теорію і методологію бухгалтерського обліку активів і капіталу зовнішнього середовища підприємства.

Ключові слова: теорія бухгалтерського обліку, метатеорія бухгалтерського обліку, принцип бухгалтерського обліку, науково-дослідницька програма, актив зовнішнього середовища, інтелектуальний капітал, постіндустріальна економіка.

АННОТАЦИЯ

Легенчук С.Ф. Развитие теории и методологии бухгалтерского учета в условиях постиндустриальной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет, анализ и аудит (по видам экономической деятельности). – Житомирский государственный технологический университет. Житомир, 2011 г.

Диссертационная работа направлена на решение проблемы соответствия теории и методологии бухгалтерского учета условиям развития постиндустриальной экономики.

В диссертации обоснован подход к приведению бухгалтерского учета в соответствие к требованиям постиндустриальной экономики путем: разработки общетеоретической структуры бухгалтерского учета, рассмотрения науки “бухгалтерский учет” как социального куматоида*, направлений развития бухгалтерского учета в условиях постиндустриальной экономики.

Уточнена сущность метатеории бухгалтерского учета как множества высказываний (метатеоретические концепции (парадигмы, научно-исследовательские программы) и модели) относительно теорий бухгалтерского учета, обеспечивающая реконструкцию теоретических учетных ценностей (принципов, методов учета) и реорганизацию научных знаний в сфере бухгалтерского учета. Проведен анализ существующих подходов к выделению парадигм бухгалтерского учета и разработана их классификация. Доказана нецелесообразность использования в качестве метатеории учета парадигм, выделяемых при использовании “советского”**, цивилизационного и формационного подходов.

Разработана метатеория бухгалтерского учета на основе концепции научно-исследовательских программ И. Лакатоса. Выделена ее структура, состоящая из жесткого ядра (двойная запись, баланс, инвентаризация, документирование), негативной эвристики (периодичность, обособленность предприятия, универсальный (денежный) измеритель), защитного пояса (оценка и отчетность) и позитивной эвристики (фундаментальные положения составления финансовой

* Куматоиды (от греческого kuma – волна) – разнородные явления, имеющие относительно безразличие к материалу, обладающие способностью “скользить” по материалу подобно волне.

** Подход к выделению бухгалтерских парадигм, наиболее часто используемый учеными советской школы и предполагающий выделение униграфической, камеральной и диграфической парадигм.

отчетности; основополагающие принципы оценки объектов; принципы организации использования элементов защитного пояса), позволяющая провести тестирование элементов бухгалтерской методологии на их соответствие условиям развития постиндустриальной экономики.

Разработана классификация и модель использования консерватизма в бухгалтерском учете, выделены подходы к пониманию концепции превалирования сущности над формой, выделены возможные варианты изменения экономической сущности, сформулированы базовые положения концепции непрерывности, раскрыт порядок формирования арифметической стоимости в бухгалтерском учете, выделены преимущества и направления критики использования исторической оценки.

Предложено использовать в методологии бухгалтерского учета вместо принципов осмотрительности, непрерывности и исторической (фактической) себестоимости принцип осмотрительности на основе концепции риска, дифференцированный принцип непрерывности, принцип релевантного оценивания.

Уточнен предмет бухгалтерского учета как науки (закономерности развития метаметодологии (моделей динамики бухгалтерского научного знания) и методологии бухгалтерского учета (принципов, методов и приемов) и как вида профессиональной деятельности (объект – внутренняя и внешняя среда предприятия, как совокупность фактов хозяйственной жизни, а предмет – информация, необходимая для принятия управленческих решений).

Проведена периодизация развития теории бухгалтерского учета в англоязычных странах и выделены способы развития (междисциплинарные и трансдисциплинарные) теории бухгалтерского учета. Усовершенствованы положения содержательной теории бухгалтерского учета путем уточнения ее трактования, внесения предложений относительно разрешения проблемы теоретико-практического синкретизма, усовершенствования набора критериев относительно установления объективности отдельных бухгалтерских научных теорий, разработки классификации подходов к построению теорий бухгалтерского учета, развития классификации теорий бухгалтерского учета.

Раскрыта актуальность и обоснованы причины необходимости включения в состав объектов бухгалтерского учета составляющих внешней среды системы предприятия, влияющих на результаты его деятельности. Разработана теория активов и капитала внешней среды предприятия, основу теоретической схемы которой составляют шесть теоретических конструктов: категории “актив внешней среды” и “капитал внешней среды”; принцип осмотрительности на основе концепции риска, дифференцированный принцип непрерывности, принцип релевантного оценивания; новая концепция амортизации; новая концепция изменения полезности активов; оценка активов внешней среды на основе усовершенствованного метода компании “Интербренд”; разработанная финансовая отчетность относительно активов и капитала внешней среды.

Разработана методология бухгалтерского учета активов и капитала внешней среды: предложены счета для учета активов внешней среды и их износа, счета

инвестиций в активы внешней среды, счет для учета капитала внешней среды; разработана методика учета создания актива внешней среды, предполагающая его капитализацию; усовершенствована финансовая отчетность путем добавления информации об активах и капитале внешней среды (усовершенствована форма № 1 “Баланс” и разработаны форма № 5б “Примечания к годовой финансовой отчетности об активах внешней среды”, форма № 4б “Отчет о капитале внешней среды”).

Ключевые слова: теория бухгалтерского учета, метатеория бухгалтерского учета, принцип бухгалтерского учета, научно-исследовательская программа, актив внешней среды, интеллектуальный капитал, постиндустриальная экономика.

ABSTRACT

Legenchuk S.F. Accounting theory and methodology development in postindustrial economy conditions. – Manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences on speciality 08.00.09 – Accounting, Analysis and Auditing (by the types of economic activity). – Zhytomyr State Technological University. Zhytomyr, 2011.

Dissertation is aimed at complex solving of problems of accounting theory and methodology conformity to the conditions of postindustrial economy development.

Approach towards bringing accounting into conformity with the requirements of postindustrial economy through the development of general-theoretical structure of accounting, treatment of accounting science as a social cumatoid, directions of accounting development under the conditions of postindustrial economy has been grounded in the dissertation thesis. Essence of accounting metatheory has been specified. Existing approaches towards singling out accounting paradigms have been analyzed and classified. Accounting metatheory has been developed on the basis of the conception of I. Lakatos’s scientific and research programs as well as its structure has been specified. Testing of the compliance of accounting principles with the requirements of postindustrial economy has been carried out as well as their modified variants have been suggested.

Development of accounting theory in the English-speaking countries has been divided into periods as well as the ways and methods of accounting theory development have been outlined. Statements of substantive accounting theory have been evolved. Theory and methodology of accounting for assets and equity of enterprise’s external environment have been worked out.

Key words: accounting theory, accounting metatheory accounting principle, scientific research program, external asset, intellectual capital, postindustrial economy.

Підписано до друку 15.09.2011 р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Замовлення №

Редакційно-видавничий відділ ЖДТУ
10005, м. Житомир, вул. Черняхівського, 103